

DE SYNOPTISKE EVANGELIENE

MATTEUS, MARKUS OG LUKAS

Av Stig Magne Heitmann

2022

1.

DE SYNOPTISKE EVANGELIENE – HVA OG HVEM

Hva betyr «**synoptisk**»? Ordet er gresk og er sammensatt av «*syn*» som betyr *sammen* og «*optisk*» som betyr *syn*. Vi kjenner begge disse greske ordene i mange andre sammenhenger, som symfoni, synergi, symmetri, synkope, optiker, optisk fenomen osv.

Når vi kaller evangelieskriftene etter Matteus, Markus og Lukas for synoptiske, er det fordi de både i struktur, innhold og språk ligner på hverandre. Samtidig er det noen interessante forskjeller.

Gjennom tidene har bibeltolkere forsøkt å finne svar på om det er én felles kilde for disse evangeliene, og den mest kjente teorien fra de siste århundrene snakker om en Q-kilde – av det tyske ordet for kilde: Quelle. Vi kommer ikke til å være opptatt av dette spørsmålet, men den som er interessert i det, finner en mengde faglige artikler på internett.

Vårt poeng (i Timoteus bibelundervisning) er *ikke* å sette søkelys på ulike teorier om hvordan evangeliene ble til, hvilket som er det eldste osv., men å utvide vår forståelse av:

1. Hvem forfatterne av disse tre evangelieskriftene er
2. Hvem adressatene er (hvem evangeliene primært er skrevet til)
3. Hva som er hovedbudskapet i evangeliene
4. Jesu samlede undervisning, forkynnelse og virke (inkl. helbredelser, tegn og under)
5. Hvor vesentlig det er at alle evangeliene har begivenhetene i påsken – Jesu død og oppstandelse – som hovedsak. I alle evangeliene utgjør dagene fra palmesøndag til oppstandelsen den første dag i uken en svært stor del

6. Viktigheten av at alle evangeliene avsluttes med budskapet: «Fortell det videre!» Hva har det betydd for de første leserne, og hva betyr det for oss i dag? ¹

Vi vil imidlertid i tillegg stille noen andre viktige spørsmål. Det første er: Hvorfor valgte de som bestemte utvalget i Det nye testamentets kanon, å ha med tre så like evangelier? Allerede tidlig i kirkehistorien ble det forsøkt å lage ett skrift av de tre evangelienskriftene, men det fikk ikke gjennomslag. Det var også andre skrifter kalt «evangeliet etter ...» i omløp i oldkirken. Hvorfor fikk ikke de plass i kanon?

Det andre spørsmålet er: Hvorfor er de tre synoptiske evangeliene delvis ulike i innhold? For å få svar på det, må vi spørre hvem forfatterne er. Og et like viktig spørsmål er hvem de opprinnelige leserne var. Det siste er et helt avgjørende spørsmål for å forstå hvorfor noen ting fremstilles på forskjellig måte.

En parallell som kan hjelpe oss med å forstå ulikhetene i de tre evangelienskriftene, er at når et budskap skal formidles til ulike grupper, må det nødvendigvis formidles på ulikt vis. Det er forskjell på kulturer: Eldre mennesker vil ikke alltid forstå et budskap som forkynnes til yngre – og motsatt. De som lever i en nomadekultur, vil ikke umiddelbart forstå et budskap som formidles til et industrialisert samfunn. Ulærde vil ikke ha samme forutsetninger som akademikere til å forstå et budskap. De som lever i dag, må få budskapet formidlet på en annen måte enn de som levde på 1200-tallet.

Når vi skal starte lesingen av de tre evangeliene, kommer vi til å legge dem ved siden av hverandre. I vår undervisning vil vi følge oppbyggingen av Matteus-evangeliet og så se på paralleltekstene hos Markus og Lukas.

Matteus

Først noe om forfatterne og adressatene. Matteusevangeliet er, ifølge tradisjonen, skrevet av jøden og apostelen Matteus. Dermed oppfyller han to av kriteriene som ble gitt for at et skrift kunne være med i den nytestamentlige kanon: Han hadde vært Jesu disippel, altså et øyenvitne, og han var av Jesus selv kalt til å bli apostel. Som apostel hadde han autoritet fra Jesus til å formidle budskapet fra og om Jesus. I kap. 9,9ff forteller Matteus selv om hvordan han ble kalt av Jesus til å være disippel. Markus (2,13ff) kaller denne disippelen Levi. Det samme gjør Lukas (5,227f). Matteus er jøde, og hele evangeliet bærer preg av en jødisk kontekst. Adressatene kjenner Det gamle testamentet, den jødiske troen, institusjonene og kulturen. De vet forskjellen på fariseere og saddukeere. De såkalte refleksjonssitatene der Matteus viser til hva som står skrevet i Skriftene, forteller at leserne kjenner til Det gamle testamentet. Slike henvisninger finner vi ikke så ofte i de to andre synoptiske evangeliene.

I kapittel 10,1ff står navnene på Jesu tolv apostler. Der skriver Matteus om seg selv som «tolleren Matteus». Verken Markus eller Lukas er blant de tolv, men Johannes, som er

---

¹ På den siste samlingen i Timoteus bibelundervisning høsten 2022 blir dette det store temaet.

forfatter av det fjerde evangeliet, er der. Det fjerde evangeliet er svært ulikt de synoptiske. Den største likheten i alle de fire evangeliesskriftene finner vi i beretningen om Jesu siste dager, påsken.

Skal vi peke på hvem som er målgruppen for Matteus-evangeliet, kan vi si at det er både katekumener (oldkirkelig benevnelse på nye troende som ennå ikke er døpt og som får trosopplæring) og menigheten som skal vokse i kristen tro og tenkning. Derfor er Matteusevangeliet katekisme (trosopplæring). Et veldig tydelig eksempel på dette er Bergprekenen der Jesus samler disiplene om seg, atskilt fra folkemengden.

Kirkehistorien forteller at Matteus reiste vidt omkring og forkynte evangeliet først til jøder, dernest, ifølge kirkefedrene, i parternes rike, det vil si Makedonia og Syria. Han led trolig martyrdøden i Nadabah ved Det kaspiske hav i år 60.²

Markus

Markus-evangeliet er skrevet av en som ikke var apostel. Men likevel har det fått plass i den nytestamentlige kanon. De som besluttet hvilke skrifter som skulle være med, sa nemlig at skriftene måtte være skrevet av en apostel *eller* et annet øyenvitne *eller* en disippel av en apostel. Markus har vært både øyevitne og disippel av en apostel, ulikt Lukas som verken var jøde eller personlig øyevitne til Jesu liv.

Markus er nevnt både i evangeliene, Apostlenes gjerninger og i Paulus-brevene. I Markusevangeliet 14,51 står det om en ung mann som var i følge med Jesus i Getsemanehagen da Jesus ble arrestert. «Han hadde bare et linklede om seg. De grep ham, men han slapp linkledet og flyktet naken bort.» Markus skriver sannsynligvis om seg selv.

I Apostlenes gjerninger kap. 12 fortelles det om forfølgelsen av de kristne under kong Herodes. Peter var blitt arrestert, men etter at en engel hadde åpnet fengselsmurene for Peter, gikk han til «huset hvor Maria bodde, mor til Johannes med tilnavnet Markus. Der var mange samlet i bønn.» Johannes Markus er ifølge oldkirken identisk med evangelisten Markus. Senere i kapitlet fortelles det at «Guds ord hadde fremgang og spredte seg vidt omkring. Da Saulus og Barnabas hadde fullført sitt oppdrag i Jerusalem, dro de tilbake. Og de tok med seg Johannes som hadde tilnavnet Markus.»

Da Paulus la ut på sin andre misjonsreise (Apg 15,36ff), forteller Lukas at Barnabas ønsket å ta med seg «Johannes med tilnavnet Markus». Men Paulus ville ikke det, og dermed ble det til at Paulus og Barnabas skilte lag. Barnabas tok med seg Markus og seilte til Kypros.

Men senere skrifter forteller at Markus på nytt er med i Paulus' følge på misjonsreisene. I Kolosserbrevet 4,7ff skriver Paulus fra sitt fangenskap i Rom: «Tykikos skal fortelle dere alt om hvordan jeg har det ... Aristarkos, min medfange, hilser dere. Det samme gjør Markus,

---

² Stig Magne Heitmann: Derfor kan dere juble av glede. Åpne Dører

Barnabas' fetter. Dere har fått beskjed om ham hvis han kommer til dere ...» Her nevnes også Lukas (v. 14): «Lukas, vår kjære lege, hilser dere.»

I det siste brevet Paulus skrev før sitt martyrium i år 64, det andre brevet til Timoteus, skriver han (4,11): «Bare Lukas er hos meg. Ta Markus med deg når du kommer, han er til stor hjelp for meg i tjenesten.»

Apostelen Peter skriver varmt om Markus (1. Peter 4,13: «Deres søster i Babylon (= Roma) sender sin hilsen, hun som er utvalgt sammen med dere. Det samme gjør Markus, min sønn.» Både Paulus og Peter var i Roma der de led martyrdøden omtrent på samme tid. Markus har altså vært der sammen med dem.

Den eldste kirkehistorien forteller at Markus kom til Alexandria i Egypt der han ble menighetens første biskop. Der led han martyrdøden.³

Hva er spesielt med Markus-evangeliet i forhold til Matteus – og Lukas? For det første ser vi at Markus ikke har med noen genealogi (slektstavle) for Jesus slik Matteus og Lukas har. Han har heller ikke med beretningen om Jesu unnfangelse og fødsel. Dernest har han ikke med Bergprekenen (Matteus) eller Sletteprekenen (Lukas). (Om disse to prekenene er to versjoner av samme undervisning eller to ulike taler, kommer vi tilbake til.)

Markusevangeliet kan synes å være bygd opp om to hovedtemaer. Det ene er tegn og under, og det andre er Jesu konfrontasjoner med skriftlærde og fariseere. Avslutningskapitlene om Jesus lidelse og død er imidlertid svært lik i de tre synoptiske evangeliene.

Markus-evangeliet kan minne om evangelisering for ufrelste. Det er en evangeliseringsbok.

Lukas

Lukas-evangeliet er skrevet av en ikke-jøde som har fulgt en av Jesu apostler. Han var ikke øyevitne til Jesu liv og er dermed et sekundærvitne. Han beskriver dette selv slik i kap. 1,1ff: «Mange har forsøkt å gi en fremstilling av det som er blitt oppfylt blant oss, slik vi har fått det overlevert av dem som helt fra først av var øyenvitner og tjenere for Ordet. Nå har også jeg bestemt meg for å gå nøye gjennom alt fra begynnelsen av og skrive det ned for deg i sammenheng, ærede Teofilus, så du kan vite at det er pålitelig, det du har fått opplæring i.»

Det er denne Teofilus Lukas også skriver Apostlenes gjerninger til. Dermed er Lukas representert med to av de lengste skriftene i Det nye testamentet. I Apostlenes gjerninger forteller han om hvordan han følger apostelen Paulus. Urkirken og oldkirken anerkjente Paulus som Jesu apostel. Lukas var altså en aposteldisippel, og dermed blir hans skrifter anerkjent som kanoniske.

Én person, Teofilus, er nevnt som mottaker av Lukas-skriftene, men ellers er det tydelig at Lukas skriver for et mer universelt publikum enn Matteus og Markus. Det kommer fram

---

³ Stig Magne Heitmann: Derfor kan dere juble av glede. Åpne Dører

allerede i genealogien der Lukas fører Jesu ætt tilbake til Adam. Matteus fører Jesu ætt tilbake til Abraham, Israels stamfar.

Lukas led trolig martyrdøden en tid etter at Paulus ble halshogd ved at han ble hengt i et tre av noen hedenske prester.⁴

* * *

Både på YouTube og andre steder på Internett finnes det mye god undervisning om de synoptiske evangeliene. I en fotnote er det lagt inn lenker til noen anbefalte ressurser.⁵

---

⁴ Stig Magne Heitmann: Derfor kan dere juble av glede.

⁵ Anbefalte ressurser

Vi er ikke nødvendigvis enig i alt som skrives i disse artiklene, men vi vil vise hvor troverdige de synoptiske evangeliene (og Johannesevangeliets) historie om Jesus er.

[What Are the Synoptic Gospels and Where Do They Come From? - YouTube](#)

[The Four Gospels: a Quick Overview | Whiteboard Bible Study - YouTube](#)

[Peter Leithart on the Synoptic Problem - YouTube](#)

[Four Portraits, One Jesus Video Lectures, Chapter 1 - What Are the Gospels? - YouTube](#)

[Similarities and Differences Between John and the Synoptics - YouTube](#)

[The Synoptic Problem Explained - YouTube](#)

[Did Matthew & Luke use a lost gospel Q? \(The Synoptic Problem\) - YouTube](#)

[Synoptic Gospels - YouTube](#)

[FIVE COLUMN – The Complete Four Gospel Harmony – The Synoptic Gospel](#)

Norsk:

Kan vi tro at evangelieskriptene vi har i dag, er i samsvar med originaltekstene? Hva med de andre «evangeliene?» - [Hva med de "andre" evangeliene? - YouTube](#)